

## Θρησκευτικά Σωματεία και Θρησκευτική Νομική Προσωπικότητα

### Α) Εισαγωγικά Στοιχεία

Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις είναι ένα πολύ ευαίσθητο θέμα, λόγω της ακρότητας στην οποία μπορεί να οδηγηθεί ένας διάλογος δημόσιος ή ιδιωτικός που το έχει ως κεντρικό πυρήνα. Η έννοια, λοιπόν, της ελευθερίας στο ζήτημα αυτό δεν μπορεί να εξετάζεται μόνο στο θεωρητικό της πλαίσιο, αλλά πολύ περισσότερο στην εφαρμογή που τυγχάνει η θεωρία στην πράξη. Στην ελληνική έννομη τάξη, λοιπόν, η θεμελιώδης κατοχύρωση του εν λόγω δικαιώματος περιέχεται στο άρθρο 13 του ισχύοντος Συντάγματος. Σκόπιμο είναι να αναφερθεί ότι το ως άνω άρθρο αποτελεί το θεμέλιο λίθο της θρησκευτικής ελευθερίας και όχι της ανεξιθρησκίας, της ανοχής δηλαδή, την οποία περιέχει. Η θρησκευτική ελευθερία έχει δύο επιμέρους εκφάνσεις, το δικαίωμα της θρησκευτικής συνειδήσεως και το δικαίωμα ασκήσεως των θρησκευτικών καθηκόντων. Αναλύεται δε σε περισσότερα και ειδικότερα δικαιώματα. Επιπλέον, υπάγεται σε ορισμένους περιορισμούς, ήτοι της γνωστής θρησκείας, της δημόσιας τάξης και των χρηστών ηθών, της συμμόρφωσης προς τους πολιτειακούς νόμους και της μη ασκήσεως αθέμιτου προσηλυτισμού. Υποκείμενο της θρησκευτικής ελευθερίας είναι κάθε φυσικό πρόσωπο, είτε είναι Έλληνας πολίτης είτε όχι, καθώς και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου που εξυπηρετούν θρησκευτικό σκοπό. Έχει δηλαδή μια ατομική και μια συλλογική διάσταση. Τα ως άνω στοιχεία του δικαιώματος αυτού προκύπτουν και από τη νομολογία. Χαρακτηριστικά σε απόφαση του ΜΠΑ για αναγνώριση σωματίου θρησκευτικού χαρακτήρα, διατυπώθηκε ότι η ίση μεταχείριση ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις ενός προσώπου επιβάλλεται για την «απόλαυση όχι μόνο των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, αλλά όλων των δικαιωμάτων που αναγνωρίζει η έννομη τάξη, καθιερώνεται δηλαδή η θρησκευτική ισότητα»<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> ΜΠΑ 3483/2005 (ΝΟΜΟΣ): «Το ατομικό αυτό δικαίωμα, που υπόκειται μόνο στους προβλεπόμενους από το ίδιο το Σύνταγμα περιορισμούς, περιλαμβάνει την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης αφ' ενός (παρ. 1) και την ελευθερία εκδήλωσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων αφ' ετέρου, με ρητή αναφορά στην ανεμπόδιση άσκηση της λατρείας κάθε γνωστής θρησκείας (παρ. 2). Οι διατάξεις της παραγρ. 1 του άρθρου αυτού, με τις οποίες προστατεύεται η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και επιβάλλεται η ίση μεταχείριση, ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, στην απόλαυση όχι μόνο των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, αλλά όλων των δικαιωμάτων που αναγνωρίζει η έννομη τάξη, καθιερώνεται δηλαδή η θρησκευτική ισότητα, είναι διατάξεις θεμελιώδεις, ως μη υποκείμενες, σύμφωνα με το άρθρο 110 παρ. 1 του Συντάγματος, σε αναθεώρηση». Επίσης, βλ. ΣΤΕ 2281/2001 (www.valsamon.com): «Επειδή, με το άρθρο 13 του Συντάγματος κατοχυρώνεται ατομικό δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας. Το ατομικό αυτό δικαίωμα, που υπόκειται μόνο στους προβλεπόμενους από το ίδιο το Σύνταγμα περιορισμούς, περιλαμβάνει την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης αφ' ενός (παράγρ. 1) και την ελευθερία εκδήλωσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων αφ' ετέρου, με ρητή αναφορά στην ανεμπόδιση άσκηση της λατρείας κάθε γνωστής θρησκείας (παραγρ. 2). Οι διατάξεις της παραγρ. 1 του άρθρου αυτού, με τις οποίες προστατεύεται η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και επιβάλλεται η ίση μεταχείριση, ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, στην απόλαυση όχι μόνο των ατομικών και

Αξιοσημείωτο είναι ότι κατά τις συζητήσεις του Συντάγματος του 1975, το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας ήταν ενταγμένο στο άρθρο 4 που έφερε τον τίτλο «περί θρησκείας». Είχε προταθεί, μάλιστα να απαλειφθεί ο προσδιορισμός θρησκευτική από τον όρο θρησκευτική συνείδηση.

Η θρησκευτική ελευθερία είναι ενταγμένη στο διάλογο σχετικά με τις σχέσεις κράτους – εκκλησίας στην ελληνική επικράτεια. Τα δύο αυτά θέματα, ωστόσο, των σχέσεων κράτους – εκκλησίας δηλαδή και της θρησκευτικής ελευθερίας, αν και συναφή, εφόσον η βάση τους παραμένει το θρησκευτικό φαινόμενο και συγκεκριμένα η θεσμική, νομική και κοινωνική του αποτύπωση, παραμένουν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο<sup>2</sup>.

Οι ελλείψεις και οι δυσαρμονίες στην εφαρμογή της θρησκευτικής ελευθερίας δηλαδή δε σχετίζονται με το σύστημα σχέσεων κράτους – εκκλησίας που επικρατεί. Επιπλέον, η συνταγματική κατοχύρωση της θρησκευτικής ελευθερίας στην ελληνική έννομη τάξη εφοδιάζει τους φορείς του δικαιώματος αυτού με αξίωση έναντι του κράτους και όχι έναντι της θρησκευτικής κοινότητας. Δεν έχουν τη δυνατότητα να αντιταχθούν στη δογματική διδασκαλία της θρησκευτικής κοινότητας ή να αξιώσουν ενέργειες εκ μέρους της αντίθετες με το περιεχόμενο της εν λόγω διδασκαλίας και το εσωτερικό δίκαιο της κοινότητας. Για παράδειγμα, δεν μπορεί ένα μέλος της Ορθοδόξου Εκκλησίας να αξιώσει την τέλεση τέταρτου γάμου από τη θρησκευτική του κοινότητα.

Ένα ζήτημα που απασχόλησε και τις συζητήσεις της Βουλής για το Σύνταγμα του 1975 είναι η γνωστή θρησκεία ως προϋπόθεση της ελευθερίας της λατρείας. Πιο αναλυτικά, είχε προταθεί η εισαγωγή διάταξης που να επιβάλλει την αναγνώριση μιας θρησκείας από το κράτος, όταν η οργάνωσή της, η διδασκαλία και η άσκηση της λατρείας της δεν είναι αντίθετη προς τα χρηστά ήθη. Εδώ πρέπει να παρατηρηθεί το εξής: το καθεστώς της αναγνωρισμένης θρησκείας σημαίνει την αναγνώριση μιας θρησκείας από το κράτος ως προϋπόθεση άσκησης των λατρευτικών της καθηκόντων. Ακριβώς αυτό τα καθεστώσ παρατηρείται στο молδαβικό νόμο στην υπόθεση της Μητροπολιτικής Εκκλησίας της Βεσσαραβίας κατά της Μολδαβίας. Η άρνηση της αναγνώρισης ισοδυναμούσε με στέρηση της λειτουργίας μιας θρησκευτικής ένωσης, καθώς στερούσε τη δυνατότητα ορισμένων ενεργειών με κυριότερη τη δικαστική προστασία της περιουσίας της. Στην Ελλάδα τέτοιο καθεστώς δεν υφίσταται. Μια θρησκευτική κοινότητα ασκεί τα λατρευτικά της καθήκοντα με ή χωρίς νομική

---

πολιτικών δικαιωμάτων, αλλά όλων των δικαιωμάτων που αναγνωρίζει η έννομη τάξη καθιερώνεται δηλαδή η θρησκευτική ισοτιμία...».

<sup>2</sup> Ενδεικτικά βλ.πρακτικά Διαρκούς Επιτροπής Μορφωτικών Υποθέσεων (ν.4301/2014), συνεδρίαση 23.9.2014 ώρα 14:30, ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΕΟΥΛΙΔΟΥ: «Θα ήθελα, επίσης, να προσθέσω ότι δεν είναι μόνο οι σχέσεις κράτους και Ορθόδοξης Εκκλησίας, που εξετάζονται, είναι οι σχέσεις του κράτους με όλες τις γνωστές θρησκείες και τις ενώσεις τους στην Ελλάδα. Όλα αυτά στο πλαίσιο της θρησκευτικής ελευθερίας ως αναφαίρετου δικαιώματος που επιτρέπει την ανεμπόδιστη άσκηση θρησκευτικών καθηκόντων, καθώς και την ειρηνική συνύπαρξή τους μέσα στους κόλπους μιας πολυσυλλεκτικής κοινωνίας».

προσωπικότητα. Μπορεί, επιπλέον, να λειτουργήσει στην εθνική έννομη τάξη ως ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, καθώς έχει ικανότητα διαδίκου.

Τεκμήριο γνωστής θρησκείας καθιερώνει ο νόμος 4301/2014, ωστόσο, δε μεταβάλλει το ισχύον καθεστώς περί γνωστών θρησκειών<sup>10</sup>. Προς διευκόλυνση της δικηγορικής πρακτικής ορίζεται ότι μια θρησκεία τεκμαίρεται ότι είναι γνωστή, όταν έχει λάβει άδεια ίδρυσης και λειτουργίας ναού ή ευκτήριου οίκου της. Το καθεστώς αυτό δεν επιδρά αρνητικά στις θρησκευτικές κοινότητες που δεν έχουν λάβει ακόμα τέτοια άδεια, καθώς η Γενική Γραμματεία Θρησκευμάτων για τη χορήγηση άδειας ίδρύσεως και λειτουργίας εξετάζει τις διατυπώσεις της παραγράφου δύο του άρθρου 13Σ, για να διακρίνει αν μία θρησκευτική κοινότητα αποτελεί γνωστή θρησκεία και μάλιστα δεν εμμένει μόνο σε αυτές.

Ως θρησκεία μη γνωστή έχει χαρακτηριστεί με την απόφαση του ΠΠΑ ο Τεκτονισμός, μετά από απόρριψη της από 26.10.1969 αίτησης σύστασης σωματείου με την ονομασία «Ελληνικόν Τεκτονικόν Τάγμα Δήλιος Απόλλων». Συγκεκριμένα, στο καταστατικό του εν λόγω υπό σύσταση σωματείου, δε διαφαινόταν το περιεχόμενο της διδασκαλίας και των αρχών που καταγράφονταν στο πρώτο άρθρο, ενώ η αναγραφή στο τρίτο άρθρο της υποχρέωσης προάσπισης των συμφερόντων της αδελφότητας «δι' όλων των δυνάμεων», θα μπορούσε να θεμελιώσει και παράνομη δραστηριότητα. Το Δικαστήριο δέχθηκε την υπαγωγή του Τεκτονισμού στην έννοια της θρησκείας παραθέτοντας μεταξύ άλλων τη σύμφωνη προς αυτό γνώμη της Εκκλησίας της Ελλάδος, όπως εκφράστηκε διά της από 13.10.1933 συνεδριάσεως της Ιεραρχίας της με πρόεδρο τον μακαριστό Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χρυσόστομο Παπαδόπουλο. Ωστόσο, απεφάνθη την υπαγωγή του στην έννοια της μη γνωστής θρησκείας, λόγω του ότι είχε μη φανερά δόγματα, μη φανερή λατρεία, αποτελούσε μυστική οργάνωση με άγνωστο περιεχόμενο ακόμη και για πολλά από τα μέλη της, εξαιτίας της ιεραρχικής της δόμησης σε 33 βαθμούς στους οποίους αναρριχάται κάποιος με τελετή μυσσεως. Σημειώνεται, βέβαια, ότι η ίδια ως άνω κοινότητα δεν αυτοπροσδιορίζεται ως θρησκευτική.

Ας περάσουμε τώρα στο ειδικότερο δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι χάριν θρησκευτικών σκοπών, ένα δικαίωμα που βρίσκεται στην επικαιρότητα, καθώς τα τελευταία χρόνια το δικαίωμα της θρησκευτικής αυτονομίας που είναι ευρύτερο αυτού, έχει διαπλαστεί από τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Οι θρησκευτικές κοινότητες αποτελούνται από πολίτες του κράτους που παράλληλα είναι και πιστοί. Ως πιστοί έχουν την ανάγκη και το δικαίωμα να ασκήσουν τα λατρευτικά τους καθήκοντα. Ως πολίτες του κράτους έχουν την ανάγκη να υπάρξουν εντός της πολιτείας οργανωμένοι σε ενώσεις θρησκευτικού χαρακτήρα με ξεκάθαρη θρησκευτική ταυτότητα που να συνάδει με τη φύση και το περιεχόμενο των σκοπών τους. Αυτή την ανάγκη έχει την πρόθεση να εξυπηρετήσει στην ελληνική έννομη τάξη ο νόμος 4301/2014, που εισάγει στην εθνική έννομη τάξη δύο νέες μορφές νομικής προσωπικότητας καθαρά θρησκευτικού χαρακτήρα, το

θρησκευτικό νομικό πρόσωπο και το εκκλησιαστικό νομικό πρόσωπο. Θρησκευτικό νομικό πρόσωπο είναι το αποτελούμενο από 300 τουλάχιστον φυσικά πρόσωπα της ίδια θρησκευτικής κοινότητας και Εκκλησιαστικό νομικό πρόσωπο το αποτελούμενο από τουλάχιστον τρία θρησκευτικά νομικά πρόσωπα της ίδιας θρησκευτικής κοινότητας. Η λήψη νομικής προσωπικότητας με βάση τις διατάξεις του νομοθετήματος αυτού είναι προαιρετική και εξαιρούνται οι θρησκευτικές κοινότητες που τελούν σε καθεστώς δημοσίου δικαίου ή σε κοινωνία με τη μία εξ αυτών που είναι η ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία.

Το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας, συνεπώς, είναι πολυδιάστατο και υψίστης σημασίας μέσα σε μια πολιτειακή έννομη τάξη, καθώς οι θρησκευτικές κοινότητες, είναι ζωντανοί οργανισμοί και υπόκεινται στις συνεχείς μεταβαλλόμενες συνθήκες που επηρεάζουν τόσο την πολιτεία στην οποία λειτουργούν, όσο και τη θρησκευτική κοινότητα στην οποία υπάγονται και ασκεί καταλυτική επίδραση στην ανάπτυξη της δράσης τους εντός της πολιτείας (πχ άρνηση στράτευσης λόγω θρησκευτικών πεποιθήσεων).

#### Β) Υπόδειγμα Διάταξης Θρησκευτικού Σωματείου

ΕΙΡΗΝΟΔΙΚΕΙΟ ...

ΕΚΟΥΣΙΑ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ

Αριθμός

.../ 2021

ΔΙΑΤΑΞΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ

Ο/Η ΕΙΡΗΝΟΔΙΚΗΣ ...

.....

Αφού έλαβε υπόψη του/της :

α) Την από ... αίτηση των: ....., με την οποία ζητούν, ως μέλη της προσωρινής διοίκησης του υπό ίδρυση Σωματείου, να αναγνωριστεί και να εγγραφεί στο δημόσιο βιβλίο σωματείων που τηρείται στο αρμόδιο Δικαστήριο, το υπό σύσταση θρησκευτικό σωματείο με έδρα το Δήμο ... και συγκεκριμένα την πόλη της ...,

με την επωνυμία «», που υπογράφεται από την πληρεξούσια δικηγόρο τους ..... (Α.Μ. Δ.Σ.Α.: ...), η οποία (αίτηση) παραδεκτά και αρμόδια απευθύνεται ενώπιον του Δικαστή του παρόντος Δικαστηρίου, στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται η έδρα του υπό σύσταση σωματείου (άρθρο 81 ΑΚ, όπως αντικαταστάθηκε και ισχύει από 16.09.2012 δυνάμει των άρθρων 1 παρ. 3 και 110 παρ. 21 του ν. 4055/2012) κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας (άρθρα 739, 740 παρ. 1 ΚΠολΔ, 787 παρ. 1 του ιδίου Κώδικα και 121 ΕισΝΑΚ) και είναι νόμιμη, στηριζόμενη στις διατάξεις των άρθρων 12 και 13 του Συντάγματος, 9 και 11 της ΕΣΔΑ, 78επ. του ΑΚ, 19 του ν. 281/1914 «Περί Σωματείων» που διατηρήθηκε σε ισχύ και μετά την έναρξη ισχύος του ΑΚ δυνάμει του άρθρου 12 του ΕισΝΑΚ καθώς και του άρθρου 107 ΕισΝΑΚ, δεδομένου ότι για το παραδεκτό της παράστασης του πληρεξουσίου δικηγόρου των αιτούντων προσκομίστηκε το απαιτούμενο από τη διάταξη του άρθρου 61 του ν. 4194/2013 (ΦΕΚ Α' 208/27.09.2013 - «Κώδικας Δικηγόρων») διπλότυπο προεισπραξης δικηγορικής αμοιβής (βλ. το με αριθμό Π2630548 γραμμάτιο προκαταβολής εισφορών του Δ.Σ. Αθηνών),

β) το από .... πρακτικό ίδρυσης σωματείου, που υπογράφεται σύμφωνα με το νόμο από .... ιδρυτικά μέλη και περιλαμβάνει επιπλέον πίνακα των μελών της Προσωρινής Διοικούσας Επιτροπής που εκλέχθηκε από τους ιδρυτές του,

γ) τον από .... πίνακα μελών της προσωρινής διοίκησής του,

δ) το από .... καταστατικό του υπό σύσταση σωματείου, που αποτελείται από ..... άρθρα, το οποίο φέρει χρονολογία, υπογράφεται νόμιμα από τα ιδρυτικά μέλη και περιέχει όλα τα στοιχεία που προβλέπονται, με ποινή ακυρότητας, από τη διάταξη του άρθρου 80 ΑΚ, ήτοι το σκοπό, την επωνυμία και την έδρα του σωματείου, τους όρους της εισόδου, της αποχώρησης και της αποβολής των μελών, καθώς και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, τους πόρους του σωματείου, τον τρόπο της δικαστικής και εξώδικης αντιπροσώπευσης του σωματείου, καθώς και τους όρους με τους οποίους καταρτίζεται και λειτουργεί η διοίκηση και παύονται τα όργανά της, τους όρους με τους οποίους συγκαλείται, συνεδριάζει και αποφασίζει η συνέλευση των μελών, τους όρους για την τροποποίηση του καταστατικού και, τέλος, τους όρους για τη διάλυση του σωματείου,

ε) το ότι ο σκοπός του υπό ίδρυση σωματείου είναι μη κερδοσκοπικός. Ειδικότερα, ο σκοπός, όπως περιγράφεται στο υπ' αριθμ. 2 άρθρο του από .... καταστατικού, είναι θρησκευτικός και αναλύεται στο εν λόγω άρθρο ως εξής: «Α)Θρησκευτικός σκοπός: ο σύλλογος έχει θρησκευτικό σκοπό, αφού επικουρεί τη λειτουργία ..... Β)Οι σκοποί του συλλόγου είναι ειδικότερα: Η στήριξη της λειτουργίας του ιερού καθιδρύματος με υλικά μέσα και με τη φυσική παρουσία των πιστών. Η ανάδειξη και προβολή της διαδρομής του ..... Ειδικότερα, η ανάδειξη της ιστορίας της Ιεράς Μονής, των προσωπικοτήτων που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην ύπαρξη και τη λειτουργία της, καθώς και η



συνεργασία με την εκκλησιαστική διοίκηση για την περαιτέρω σχετική έρευνα. Δημιουργία κατάλληλων συνθηκών και διευκολύνσεων για προσκυνηματικές επισκέψεις στο χώρο του Μοναστηριού. Ορθόδοξη πνευματική καλλιέργεια των μελών του Συλλόγου, όπως αυτή διαμορφώθηκε υπό την επίδραση της Ελληνικής Εκκλησίας. Κάθε νόμιμη ενέργεια για την εξασφάλιση πόρων για τη συντήρηση του Μοναστηριού και την αποκατάσταση τυχόν υφισταμένων ζημιών. Ενέργειες και προτάσεις για τη βελτίωση των οδικών αρτηριών που οδηγούν στο Μοναστήρι, από τις γύρω περιοχές.». Η ύπαρξη και λειτουργία δηλαδή του συλλόγου εμπίπτει στο κανονιστικό πεδίο του δικαιώματος της θρησκευτικής συσσωμάτωσης (άρθρα 12 και 13Σ, 9 και 11ΕΣΔΑ), που αποτελεί έκφανση του δικαιώματος της θρησκευτικής αυτονομίας (Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova, no. 45701/99, 27.3.2001, Hasan & Chaush v. Bulg., App. No. 30985/96, § 62 {26.10.2000}, Case of Supreme holy council of the Muslim Community v. Bulgaria, Application no. 39023/97, 16.12.2004, §73, CASE OF SINDICATUL “PĂSTORUL CEL BUN” v. ROMANIA, Application no. 2330/09, 9.7.2013, § 136-138), δηλαδή του δικαιώματος μιας ένωσης που εξυπηρετεί θρησκευτικούς σκοπούς να οργανώνει τα εσωτερικά της ζητήματα, σύμφωνα με το δικό της κανονιστικό πλαίσιο. Ως εκ τούτου, τα μέλη του συλλόγου φέρουν απαραίτητως την ιδιότητα του Χριστιανού Ορθοδόξου, καθώς ο σκοπός του συλλόγου είναι θρησκευτικός και οι δραστηριότητές του είναι συνδεδεμένες με τη θρησκευτική λατρεία (άρθρο υπ’αριθμ. 5 του καταστατικού). Η αναλογική αυτή προϋπόθεση χάριν ενάσκησης του δικαιώματος εισόδου στο σύλλογο, τον καθιστά σύνολο μελών της Ορθόδοξης Εκκλησίας που συσπειρώνονται για την ενάσκηση των λατρευτικών τους καθηκόντων, όπως αυτά εν προκειμένω εκφράζονται μέσω της σύμπραξης τους στους σκοπούς του θρησκευτικού καθιδρύματος, στο πλαίσιο της αυτοδιοίκησης του οποίου λειτουργούν και με το οποίο βρίσκονται σε διαρκή επικοινωνία και συνεργασία, όπως ορίζεται στο άρθρο υπ’αριθμ. 26 του καταστατικού («Ο Σύλλογος βρίσκεται σε άμεση επικοινωνία και συνεργασία με το ιερό καθίδρυμα, καθώς επικουρεί τη λειτουργία του. Η Ιερά Μονή έχει το δικαίωμα να προτείνει είτε δια της Καθηγουμένης της είτε μέσω απόφασης του Ηγουμενοσυμβουλίου την υλοποίηση εκδρομών, ερευνητικών δράσεων και κάθε άλλης συναφούς με τους σκοπούς του συλλόγου δραστηριότητας. Σε περίπτωση που η Ιερά Μονή διαπιστώσει εκτροπή του συλλόγου από τον θρησκευτικό του σκοπό, έχει το δικαίωμα να προτείνει τη διάλυσή του με αιτιολογημένη απόφαση του Ηγουμενοσυμβουλίου.»). Στο εν λόγω άρθρο και σε σχέση με τους σκοπούς του υπό ίδρυση σωματείου, ορίζεται η δυνατότητα της Ιεράς Μονής, η οποία (δυνατότητα) απορρέει από τη θρησκευτική αυτοδιοίκηση και αυτονομία της, να διαπιστώσει την εκτροπή του συλλόγου από το θρησκευτικό του σκοπό και να προτείνει τη διάλυσή του. Περαιτέρω εξειδίκευση της έννοιας του θρησκευτικού σκοπού του υπό σύσταση σωματείου περιέχεται στο άρθρο υπ’αριθμ. 23 του καταστατικού του, στο οποίο απαγορεύεται η ανάμιξη του Συλλόγου σε πολιτικά κόμματα ή κομματικές υποθέσεις, καθώς και οι κομματικές συζητήσεις κατά τις

συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου ή κατά τις Γενικές Συνελεύσεις, εκτός εάν θίγονται ή βάλλονται από κάποιο πολιτικό κόμμα η Ορθόδοξη Εκκλησία, η Ορθόδοξη πίστη και ο Σύλλογος. Χαρακτηριστικά ορίζεται ότι «η ως άνω απαγόρευση βρίσκεται στο πλαίσιο της Ορθόδοξης Παράδοσης και αυτοδιοίκησης της Εκκλησίας της Ελλάδος, εξυπηρετεί δε την εκπλήρωση του θρησκευτικού σκοπού του Συλλόγου». Τέλος, η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που συλλέγονται στο πλαίσιο λειτουργίας του υπό σύσταση σωματείου, πραγματοποιείται αποκλειστικά για τους σκοπούς του συλλόγου (άρθρο υπ' αριθμ. 25 του καταστατικού).

Εφόσον επομένως, νομότυπα, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 79 του ΑΚ, προσκομίζονται τα ανωτέρω έγγραφα και ο σκοπός του υπό ίδρυση σωματείου (θρησκευτικός) δεν είναι κερδοσκοπικός ούτε αντίκειται στους ισχύοντες νόμους, την ηθική και τη δημόσια τάξη, πρέπει να γίνει δεκτή η αίτηση ως βάσιμη και στην ουσία της και να διαταχθούν όσα ορίζονται στο άρθρο 81 παρ. 1 και 2 του ΑΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 11 παρ. 2 του ν.δ. 4114/1960 «Κώδικας περί Ταμείου Νομικών», κατά τα ειδικότερα οριζόμενα στο διατακτικό.

#### ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

Δέχεται την αίτηση.

Διατάσσει 1) τη δημοσίευση περίληψης του από ... καταστατικού του σωματείου με την επωνυμία «...» που εδρεύει στο ... και συγκεκριμένα στην πόλη ..., σε μία ημερήσια εφημερίδα που εκδίδεται στην ..., καθώς και στο Δελτίο Δικαστικών Δημοσιεύσεων του Ταμείου Νομικών, η οποία (περίληψη) πρέπει να περιέχει τα ουσιώδη στοιχεία αυτού και 2) την εγγραφή του ανωτέρω σωματείου στο δημόσιο βιβλίο σωματείων που τηρείται στο Πρωτοδικείο ..., η οποία (εγγραφή) θα περιλαμβάνει τα οριζόμενα στη διάταξη του άρθρου 81 του ΑΚ στοιχεία.

Κρίθηκε, αποφασίστηκε και δημοσιεύτηκε στην .... στις .....2021, χωρίς την παρουσία των αιτούντων και του πληρεξουσίου δικηγόρου αυτών.

Ο/Η Ειρηνοδίκης

Γ) Ο ν.4301/2014 για τα θρησκευτικά και εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα

Στην Ελλάδα μέχρι το έτος 2014 δεν υπήρχε κάποια ειδική ρύθμιση για τις θρησκευτικές κοινότητες που δεν διέθεταν νομική προσωπικότητα δημοσίου δικαίου, με αποτέλεσμα να σημειώνεται ένα κενό στη νομοθετική αντιμετώπιση των θρησκευμάτων. Ο ν.4301/2014 επιχείρησε να καλύψει αυτό το κενό προσθέτοντας στην ελληνική έννομη τάξη ένα σύνολο ρυθμίσεων με πιο

σημαντικές τη δυνατότητα αναγνώρισης θρησκευτικής νομικής προσωπικότητας. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι πρόκειται για ένα ιδιαίτερο νομοθέτημα με μακρά προκοινοβουλευτική διαδικασία<sup>3</sup> που ρυθμίζει συνολικά για πρώτη φορά στην Ελλάδα το νομικό καθεστώς των θρησκευτικών κοινοτήτων που δραστηριοποιούνται στην επικράτειά της<sup>4</sup>.

Ο ν.4301/2014<sup>5</sup> αποτελείται συνολικά από 56 άρθρα, εκ των οποίων τα πρώτα 18, το πρώτο μέρος του νομοθετήματος δηλαδή, ρυθμίζουν το νομικό καθεστώς των θρησκευτικών κοινοτήτων στην Ελλάδα. Συνοπτικά, το πρώτο άρθρο προσεγγίζει εννοιολογικά τη θρησκευτική κοινότητα, τα άρθρα δύο έως δώδεκα εισάγουν δύο νέες μορφές νομικής προσωπικότητας για τις ενώσεις των θρησκευτικών κοινοτήτων, με πρόσθετες προβλέψεις για τη διοικητική τους διάρθρωση, τη διάλυση και τον κανονισμό λειτουργίας τους, το δέκατο τρίτο άρθρο συνιστά *ex lege* απόδοση νομικής προσωπικότητας σε ορισμένες Εκκλησίες, με έμφαση στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία στην Ελλάδα, το δέκατο τέταρτο άρθρο προβλέπει δημιουργία ηλεκτρονικού μητρώου νομικών προσώπων και θρησκευτικών λειτουργών, το δέκατο πέμπτο άρθρο αναγνωρίζει ικανότητα διαδικού στις μη έχουσες νομική προσωπικότητα θρησκευτικές κοινότητες, το δέκατο έκτο άρθρο οριοθετεί το πεδίο εφαρμογής του νομοθετήματος, το δέκατο έβδομο άρθρο ορίζει τεκμήριο γνωστής θρησκείας και, τέλος το δέκατο όγδοο άρθρο ρυθμίζει περιουσιακά ζητήματα.

Πιο αναλυτικά, το πρώτο άρθρο περιγράφει τα συστατικά στοιχεία μιας θρησκευτικής κοινότητας. Η αναφορά στον όρο θρησκευτική κοινότητα δεν πραγματοποιείται για πρώτη φορά στον ν.4301/2014<sup>6</sup>. Για πρώτη φορά, όμως, εισάγεται ορισμός της θρησκευτικής κοινότητας, το περιεχόμενο του οποίου διατυπώνεται στο πρώτο άρθρο του νόμου που φέρει τον τίτλο «Έννοια Θρησκευτικής Κοινότητας». Η θρησκευτική κοινότητα, λοιπόν, συντίθεται από τα εξής στοιχεία: ικανός αριθμός φυσικών προσώπων, συγκεκριμένη θρησκευτική Ομολογία, γνωστή θρησκεία, η μόνιμη εγκατάσταση σε ορισμένη γεωγραφική περιοχή και σκοπός συλλογικής έκφρασης των οικείων θρησκευτικών πεποιθήσεων. Τα δύο στοιχεία του ορισμού που έχουν προκαλέσει τις πιο έντονες

<sup>3</sup> Επίσημα Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΜΒ' – Τρίτη 30.9.2014, σ.3791-3792, και 3807: «το παρόν σχέδιο νόμου είναι απόρροια ενός μακροχρόνιου, πολύπλευρου και εξαντλητικού διαλόγου με όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές».

<sup>4</sup> Χαρακτηριστικό απόσπασμα από το κείμενο -που υπογράφει ο τότε Υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων κ. Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος- με το οποίο τέθηκε σε δημόσια διαβούλευση το νομοσχέδιο: «Εισάγουμε σε δημόσια διαβούλευση το σχέδιο νόμου για την Οργάνωση της νομικής μορφής των θρησκευτικών κοινοτήτων στην Ελλάδα, με σκοπό να ρυθμιστεί με τον καλύτερο τρόπο και με ταυτόχρονη προστασία και σεβασμό του θεμελιώδους ατομικού δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας, το ευαίσθητο θέμα της οργάνωσης και της απόκτησης νομικής μορφής θρησκευτικών κοινοτήτων/ομάδων. Η ρύθμιση της οργάνωσης μιας θρησκευτικής κοινότητας με συγκεκριμένο νομικό τύπο, επιλύει σωρευμένα προβλήματα δεκαετιών», βλ.Ε. Παλιούρα, Το νομικό καθεστώς των θρησκευτικών κοινοτήτων στην Ελλάδα, Νομοκανονικά Ανάλεκτα 12, Αθήνα 2019, σ.77υποσ.214.

<sup>5</sup> Οργάνωση της νομικής μορφής των θρησκευτικών κοινοτήτων και των ενώσεών τους στην Ελλάδα και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας Γενικής Γραμματείας Θρησκευμάτων και λοιπές διατάξεις, (ΦΕΚ Α' 223/07-10-2014).

<sup>6</sup> αιτιολογική έκθεση, σ.9.



και ενδιαφέρουσες διχογνωμίες είναι η έννοια του ικανού αριθμού και ο προσδιορισμός της γεωγραφικής περιοχής<sup>7</sup>.

Περαιτέρω, η έννοια του Θρησκευτικού Νομικού Προσώπου εισάγεται για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη με το δεύτερο άρθρο του υπό εξέταση νομοθετήματος («Θρησκευτικό νομικό πρόσωπο») και αποτελεί μία από τις δύο νέες μορφές νομικής προσωπικότητας που προβλέπει ο υπό εξέταση νόμος για το νομικό καθεστώς των θρησκευτικών κοινοτήτων. Ο ορισμός του αποτελείται από τρία στοιχεία: ένωση προσώπων της ίδιας θρησκευτικής κοινότητας, με σκοπό την άσκηση των λατρευτικών καθηκόντων. Το θρησκευτικό νομικό πρόσωπο αποκτά νομική προσωπικότητα με την εγγραφή σε ειδικό δημόσιο βιβλίο θρησκευτικών νομικών προσώπων που τηρείται στο κατά τόπον αρμόδιο Πρωτοδικείο, ενώ για τη σύστασή του δύο είναι οι βασικές προϋποθέσεις: η συγκέντρωση τουλάχιστον 300 προσώπων με πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα, εκ των οποίων το ένα να είναι θρησκευτικός λειτουργός, ιερουργός ή ποιμένας της θρησκευτικής κοινότητας με τελετουργική ικανότητα και αρμοδιότητα, Έλληνας ή πολίτης κράτους – μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή αλλοδαπός νόμιμα διαμένων στην Ελλάδα. Το θρησκευτικό νομικό πρόσωπο εντάσσεται στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση<sup>8</sup>.

Στα επόμενα άρθρα αναλύονται διαδικαστικά ζητήματα, τα οποία παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με τις διατάξεις για τα σωματεία. Συνοπτικά, οι διαδικασίες και διατυπώσεις σύστασης θρησκευτικού νομικού προσώπου αναλύονται εκτενώς στο τρίτο άρθρο του υπό εξέταση νόμου («Διαδικασίες και διατυπώσεις σύστασης») που περιγράφει κατά κύριο λόγο τον τρόπο εγγραφής ενός θρησκευτικού νομικού προσώπου στο ειδικό βιβλίο και τον τρόπο υποβολής της αίτησης, η οποία εισάγεται υποχρεωτικά με πράξη του δικαστηρίου προς συζήτηση που διενεργείται με τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας. Η νομική προσωπικότητα αποκτάται όχι τη στιγμή της έκδοσης της απόφασης, αλλά τη στιγμή της εγγραφής στο ειδικό βιβλίο, η οποία πραγματοποιείται αμέσως μετά, ενώ ένας προβλεπόμενος περιορισμός είναι η αδυναμία ταυτόχρονης συμμετοχής σε οποιοδήποτε άλλο θρησκευτικό νομικό πρόσωπο είτε αυτό ανήκει στην ίδια θρησκεία ή δόγμα είτε σε διαφορετική.

Στο τέταρτο άρθρο του υπό εξέταση νομοθετήματος καθορίζονται τα στοιχεία εγκυρότητας του κανονισμού του θρησκευτικού νομικού προσώπου και σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να σημειωθεί ένα στοιχείο που συνδέεται άμεσα με το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού των θρησκευτικών κοινοτήτων που είναι το γεγονός ότι η επωνυμία του θρησκευτικού νομικού προσώπου πρέπει

<sup>7</sup> Επίσημα Πρακτικά, Συνεδρίαση ΜΓ', ό.π., σ.3815, Σ. Ξουλίδου: «Όσον αφορά τα άρθρα του συγκεκριμένου νομοσχεδίου και συγκεκριμένα το άρθρο 1 έχουμε να παρατηρήσουμε ότι ο ορισμός της έννοιας της θρησκευτικής κοινότητας είναι αόριστος. Προκαλεί σύγχυση, καθώς δεν καθορίζει τι σημαίνει ικανός αριθμός φυσικών προσώπων ούτε ποια είναι η ορισμένη γεωγραφική περιοχή».

<sup>8</sup> K. Papastathis, «Church jurisdictional fragmentation, religious discourse and public policy: the Greek case», *Studia Z Prawa Wyznaniowego* Tom 18 /2015, p.69.

οπωσδήποτε να φέρει δύο στοιχεία: τη χαρακτηριστική λέξη της πρεσβευόμενης θρησκείας στην ελληνική γλώσσα ή πιστή απόδοσή της με ελληνικούς χαρακτήρες, καθώς και την ένδειξη «θρησκευτικό νομικό πρόσωπο»<sup>9</sup>. Ως προς τις παρεμβάσεις και τα ένδικα μέσα εφαρμόζονται σε γενικό πλαίσιο οι διατάξεις του κώδικα πολιτικής δικονομίας, με ορισμένες διευκρινίσεις που παρέχει το άρθρο υπ' αριθμόν έξι του νόμου («Παρεμβάσεις και ένδικα μέσα»), το οποίο είναι προσαρμοσμένο ακριβώς στο χαρακτήρα της νομικής προσωπικότητας που παρέχεται και ο οποίος είναι καθαρά θρησκευτικός, καθώς αναγνωρίζει δικαίωμα πρόσθετης παρέμβασης υπέρ του αιτούντος σε εκκλησιαστικό νομικό πρόσωπο του άρθρου 12 ν.4301/2014 που πρεσβεύει την ίδια θρησκεία και το οποίο συνδέεται διοικητικά με το αιτούν, ή σε άλλα θρησκευτικά νομικά πρόσωπα της αυτής θρησκείας και δόγματος σε περίπτωση που δεν υπάρχει τέτοιο εκκλησιαστικό νομικό πρόσωπο<sup>10</sup>.

Πρόβλεψη για την περιουσία του θρησκευτικού νομικού προσώπου πραγματοποιείται σε αυτοτελές άρθρο του νόμου<sup>11</sup>, το οποίο ορίζει την προέλευσή της. Για παράδειγμα, το θρησκευτικό νομικό πρόσωπο μπορεί να αποκτήσει περιουσία από τακτικές ή έκτακτες εκούσιες εισφορές των μελών της, καθώς και από δωρεές, κληρονομίες, ενισχύσεις προερχόμενες από ημεδαπά νομικά πρόσωπα της ίδιας εκκλησίας ή θρησκείας που συνδέονται με το θρησκευτικό νομικό πρόσωπο. Σε περίπτωση διάλυσης του θρησκευτικού νομικού προσώπου, υπάρχει η δυνατότητα ρητής πρόβλεψης στον κανονισμό του για μεταβίβαση της περιουσίας σε άλλο θρησκευτικό νομικό πρόσωπο της ίδιας Ομολογίας ή σε Εκκλησία που έχει ήδη συσταθεί και που ανήκει στην ίδια θρησκεία. Περιουσιακά ζητήματα ρυθμίζονται και στο άρθρο υπ' αριθμόν 18 του νόμου.

Η διοίκηση του θρησκευτικού νομικού προσώπου αναλύεται στον κανονισμό του και ασκείται από τον θρησκευτικό λειτουργό ή από πολυμελές όργανο, στο οποίο υποχρεωτικά μετέχει και ο θρησκευτικός λειτουργός. Ανώτατο όργανο μπορεί να οριστεί από τον κανονισμό η συνέλευση των μελών, οι αποφάσεις της οποίας, όμως, πρέπει να έχουν να κάνουν με θέματα αποκλειστικής αρμοδιότητάς της, που μπορούν να είναι η εκλογή των μελών της

<sup>9</sup> αιτιολογική έκθεση, σ.13, όπου πραγματοποιείται ουσιαστικά προσέγγιση της εν λόγω ρύθμισης βάσει του δικαιώματος της θρησκευτικής αυτονομίας. Επίσης, καθίσταται αντιληπτό για ακόμη μια φορά ότι ο σκοπός της νομικής προσωπικότητας που παρέχεται μέσω των διατάξεων του ν.4301 είναι καθαρά και εκ του νόμου θρησκευτικός: «Ο σκοπός του νομικού προσώπου είναι εκ του νόμου θρησκευτικός (άρα, δεν δύναται να αφίσταται αυτού), ήτοι η συστηματική και οργανωμένη άσκηση της λατρείας της και η συλλογική εκδήλωση των θρησκευτικών πεποιθήσεων των μελών της, ώστε δεν απαιτείται να περιέχεται στον κανονισμό του.».

<sup>10</sup> Άρθρο 6. Παρεμβάσεις και ένδικα μέσα: «1. Τρίτο φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ένωση προσώπων μπορεί να ασκήσει μόνο κύρια παρέμβαση κατά τη συζήτηση της αίτησης, ενώ κατά τα λοιπά εφαρμόζονται οι διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Δικαίωμα πρόσθετης παρέμβασης υπέρ του αιτούντος έχει το κατ' άρθρο 12 του παρόντος εκκλησιαστικό νομικό πρόσωπο που πρεσβεύει την ίδια θρησκεία και στο οποίο εντάσσεται διοικητικά το υπό σύσταση νομικό πρόσωπο ή, εφόσον δεν υφίσταται ήδη ομόδοξο εκκλησιαστικό νομικό πρόσωπο, άλλα θρησκευτικά νομικά πρόσωπα της αυτής θρησκείας και δόγματος. 2. Τα δικαιώματα αυτά έχει και ο αρμόδιος εισαγγελέας πρωτοδικών αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήσεως του Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων.».

<sup>11</sup> Άρθρο 7 ν.4301/2014. Περιουσία νομικού προσώπου.

διοίκησης, η έγκριση των οικονομικών και η απόφαση για διάλυση του νομικού προσώπου<sup>12</sup>.

Στη συνέχεια, το ένατο άρθρο του νόμου περιέχει ρυθμίσεις για την ίδρυση ευκτήριων οίκων και ησυχαστηρίων και γενικότερα χώρων λατρείας που μπορούν να ιδρύονται εντός της επικράτειας από το θρησκευτικό νομικό πρόσωπο στο όνομά του και ως παραρτήματά του χάριν λατρευτικών σκοπών, ενώ στα επόμενα δύο άρθρα περιγράφεται το καθεστώς διάλυσης και αναστολής της λειτουργίας των θρησκευτικών νομικών προσώπων. Αναλυτικότερα, η διάλυση είναι όμοια με τη διάλυση ενός σωματείου, ενώ η αναστολή μπορεί να πραγματοποιηθεί με αίτηση της εποπτεύουσας αρχής ή του αρμόδιου εισαγγελέα μόνο σε δύο περιπτώσεις: αν συντρέχουν οι λόγοι διάλυσης ή αν τίθεται θέμα διασάλευσης της δημόσιας τάξης.

Η δεύτερη μορφή θρησκευτικής νομικής προσωπικότητας που προβλέπει ο ν.4301/2014 είναι το Εκκλησιαστικό Νομικό Πρόσωπο, όπως ορίζεται στο δωδέκατο άρθρο («Εκκλησιαστικό νομικό πρόσωπο»). Ο κεντρικός όρος που χρησιμοποιείται στο άρθρο αυτό είναι η «Εκκλησία», η οποία συνίσταται στη συνένωση τουλάχιστον τριών θρησκευτικών νομικών προσώπων της ίδιας θρησκείας, η οποία έχει ως χαρακτηριστικό της επισκοπική, συνοδική ή άλλη κεντρική δομή. Η επωνυμία του νέου νομικού προσώπου φέρει αναγκαστικά τη φράση «Εκκλησιαστικό Νομικό Πρόσωπο», ενώ προβλέπεται ρητά η αναλογική εφαρμογή των διατάξεων για τα θρησκευτικά νομικά πρόσωπα. Προβλέπεται, επίσης, για τις θρησκευτικές κοινότητες που στερούνται των ως άνω αναφερόμενων κριτηρίων, ή και νομικής προσωπικότητας, η δυνατότητα προσθήκης του όρου «Εκκλησία» στην επωνυμία τους, υπό την προϋπόθεση της μη αντιποίησης της επωνυμίας των εκκλησιαστικών νομικών προσώπων. Κατά την αιτιολογική έκθεση, ο όρος Εκκλησία είναι απαλλαγμένος από το εκκλησιολογικό του περιεχόμενο, που εξάλλου είναι αντικείμενο της επιστήμης της θεολογίας, και νοείται ρητά μονάχα ως «τύπος διοικητικής οργάνωσης»<sup>13</sup>.

Το νομοθέτημα, όμως, ρυθμίζει και ειδικότερα ζητήματα. Το άρθρο υπ' αριθμόν 14 προβλέπει ένα ενιαίο Ηλεκτρονικό Μητρώο Θρησκευτικών Κοινοτήτων. Το εν λόγω μητρώο τηρείται στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων και διαρθρώνεται στο μητρώο θρησκευτικών και εκκλησιαστικών νομικών προσώπων και στο μητρώο θρησκευτικών λειτουργών. Ακόμη, στο άρθρο με αριθμό δεκαπέντε του νόμου αναγνωρίζεται η δυνατότητα θρησκευτικών κοινοτήτων χωρίς νομική προσωπικότητα να είναι διάδικοι ενώπιον αστικού και διοικητικού δικαστηρίου. Εξαιρούνται από το κείμενο της διάταξης τα ποινικά δικαστήρια ως προς την παράσταση πολιτικής αγωγής, διότι η τελευταία προϋποθέτει ύπαρξη νομικής προσωπικότητας<sup>14</sup>. Το άρθρο υπ' αριθμόν 16 με

<sup>12</sup> Άρθρο 8 ν.4301/2014. Διοίκηση και γενική συνέλευση.

<sup>13</sup> αιτιολογική έκθεση, σ.17.

<sup>14</sup> αιτιολογική έκθεση, σ.18-19.

τίτλο «Διατήρηση ειδικότερων νομικών καθεστώτων» ορίζει το πεδίο εφαρμογής του νομοθετήματος<sup>15</sup>. Εξαιρούνται, λοιπόν, από τις διατάξεις του ν.4301/2014 η ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία, οι ισραηλιτικές κοινότητες και οι μουφτείες. Το σημαντικό σε αυτό το σημείο είναι ότι εξαιρούνται, επίσης, και οι Εκκλησίες που βρίσκονται σε κοινωνία με την Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδας. Μια ομάδα δηλαδή φυσικών προσώπων προερχόμενη από το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως δεν έχει δικαίωμα ίδρυσης θρησκευτικού νομικού προσώπου στην ελληνική επικράτεια, καθώς το Οικουμενικό Πατριαρχείο βρίσκεται σε κανονική επικοινωνία με την ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία και μια τέτοια ίδρυση θα ταυτιζόταν με παραβίαση της επισκοπικής δικαιοδοσίας που κατοχυρώνεται από τους ιερούς κανόνες της Ορθόδοξης Εκκλησίας και αναγνωρίζεται ρητά στην ελληνική νομοθεσία πρωτίστως στο άρθρο 29 παρ.1 Κ.Χ.Ε.Ε.<sup>16</sup>. Τέλος, το δέκατο έβδομο άρθρο του υπό εξέταση νόμου εισάγει μαχητό τεκμήριο γνωστής θρησκείας για όσες κοινότητες έχουν αδειοδοτημένο χώρο λατρείας και δεν μεταβάλλει το ισχύον καθεστώς, βοηθάει απλώς τη δικηγορική και δικονομική πρακτική<sup>17</sup>.

Το άρθρο υπ' αριθμόν 13 του νόμου προβλέπει εξαιρετικό δίκαιο σε σχέση με την ένταξη στο νέο νομικό καθεστώς των θρησκευτικών κοινοτήτων. Συγκεκριμένα, προβλέπει τη δίχως άλλη διατύπωση και τήρηση των

<sup>15</sup> «Οι διατάξεις του παρόντος δεν εφαρμόζονται: (α) για τους θρησκευτικούς λειτουργούς και την οργάνωση των θρησκευτικών κοινοτήτων, που ανήκουν στην κανονική δικαιοδοσία και κλίμα της κατά το άρθρο 3 του Συντάγματος Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδος ή των λοιπών, εντός ή εκτός Ελλάδος, ομόδοξων Εκκλησιών του Χριστού, Πατριαρχείων, Μητροπόλεων ή Μονών, που είναι ενωμένες δογματικώς με τη Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως και τηρούν, όπως και εκείνη, απαρασαλεύτως τους Ιερούς Αποστολικούς και Συνοδικούς Κανόνες και τις Ιερές Παραδόσεις, (β) για τους θρησκευτικούς λειτουργούς και την οργάνωση των θρησκευτικών κοινοτήτων που πιστεύουν στον ιουδαϊσμό, για τις οποίες εφαρμόζονται οι διατάξεις περί ισραηλιτικών κοινοτήτων και (γ) για τους θρησκευτικούς λειτουργούς και την οργάνωση θρησκευτικών κοινοτήτων μουσουλμάνων στις εδαφικές περιφέρειες των μουφτειών.»

<sup>16</sup> Αναγράφεται στην αιτιολογική έκθεση το κανονικό αδίκημα της εισπήδησης, που συνιστά την αντικανονική εισέλευση σε περιοχή ξένης επισκοπικής δικαιοδοσίας, βλ. *Αρχιμ. Γρηγόριος Παπαθωμάς*, «Κανονικό Γλωσσάριο (Κεφάλαια Κανονικής Οικονομίας)», Αθήνα 2011, σ.60-61. Βλ. και αιτιολογική έκθεση, σ.19: «Η εξαίρεση αυτή συνάδει όχι μόνο με την εκκλησιαστική τάξη και τους Ιερούς Κανόνες (τόσο των Οικουμενικών Συνόδων όσο και των τοπικών Συνόδων και των αγίων Πατέρων που επικυρώθηκαν από τις Οικουμενικές), οι οποίοι, στοχεύοντας στην τάξη και στην ειρήνη μεταξύ των ομόδοξων Εκκλησιών, αναγορεύουν σε σοβαρότατο εκκλησιαστικό παράπτωμα την εισπήδηση (π.χ. ίδρυση και λειτουργία ναού) σε δικαιοδοσία έτερου επισκόπου και φυσικά ισχύουν απαρεγκλίτως μεταξύ των διάφορων Ορθόδοξων Εκκλησιαστικών Κλιμάτων (Πρεσβυγενή και μη Πατριαρχεία, Αυτοκέφαλες Εκκλησίες κ.λπ.), που τελούν σε κοινωνία με το Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως. Πολιτειακή έκφραση αυτού του ιερού κανόνα βρίσκουμε στο άρθρο 39 του ν.590/1977 (Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας της Ελλάδος), όπου για την ίδρυση μετοχιών της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας εκτός του κλίματος της Εκκλησίας της Ελλάδος, απαιτείται άδεια του κράτους, κατόπιν συγκατάθεσης του επικώριου Μητροπολίτη και εγκρίσεως της Δ.Ι.Σ.». Σημειώνεται ότι η έννοια του εκκλησιαστικού κλίματος προκύπτει ευθέως από τον 108<sup>ο</sup> Κανόνα της Καρθαγένης (Τοπικής) Συνόδου. Ο εν λόγω κανόνας αναφέρεται στο σχίσμα των Δονατιστών, αλλά αυτό που ενδιαφέρει εν προκειμένω είναι η χρήση του όρου «κλίμα» στο κανονιστικό του πλαίσιο. Πιο αναλυτικά, η Εκκλησία της Καρθαγένης υπάγεται στο Πατριαρχείο Αλεξανδρείας. Φαίνεται από το κείμενο του κανόνα, λοιπόν, ότι ως εκκλησιαστικό κλίμα δεν νοείται το Πατριαρχείο με τις περιοχές που υπάγονται στην κανονική του δικαιοδοσία ως σύνολο, αλλά η επί μέρους Εκκλησία ως οργανωτική μονάδα και επιπροσθέτως όχι η ίδια η Εκκλησία αυτοτελώς, αλλά επιμέρους διοικητικό της τμήμα. Θ. Παπαθανασίου, Κανόνες και Ελευθερία (κανόνας 108/Καρθαγένης), Νομοκανονική Βιβλιοθήκη 15, Κατερίνη 2015, σσ.188.

<sup>17</sup> αιτιολογική έκθεση, σ.20.

προβλεπόμενων διαδικασιών αναγνώριση ορισμένων Εκκλησιών ως νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου. Ειδικότερα, και κατά το γράμμα του νόμου αναγνωρίζεται ως εκκλησιαστικό νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου η Καθολική Εκκλησία στην Ελλάδα, με έδρα την Αθήνα, έχουσα ως ανώτατη αρχή την Ιερά Σύνοδο της Καθολικής Ιεραρχίας Ελλάδος. Αναγνωρίζεται, επίσης, ένας σημαντικός αριθμός θρησκευτικών νομικών προσώπων της Καθολικής Εκκλησίας, τα οποία διέπονται ως προς τη ρύθμιση των εσωτερικών τους υποθέσεων από το κανονικό τους δίκαιο. Εντός αποκλειστικής προθεσμίας ενός έτους από τη δημοσίευση του νόμου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, απαιτήθηκε η υποβολή αίτησης στο κατά τόπον αρμόδιο Πρωτοδικείο, με τα δικαιολογητικά που προβλέπονται για τη σύσταση των θρησκευτικών και εκκλησιαστικών νομικών προσώπων κατά τα οριζόμενα στα οικεία άρθρα, αλλά και περιγραφή των ορίων της εδαφικής δικαιοδοσίας κάθε ένωσης. Αρμόδιος για την υποβολή των σχετικών αιτήσεων, μέσω των οποίων πραγματοποιείται η αυτόματη εγγραφή στο ειδικό δημόσιο βιβλίο, είναι ο Πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου της Καθολικής Ιεραρχίας στην Ελλάδα. Πάντως, σε περίπτωση έλλειψης συστατικής πράξης και κανονισμού υπογεγραμμένου από τα μέλη των ενώσεων, η αίτηση υποβάλλεται δίχως αυτά. Η εγγραφή πραγματοποιείται με πράξη του προϊσταμένου του δικαστηρίου, ενώ σε περίπτωση άπρακτης παρέλευσης της ως άνω προβλεπόμενης αποκλειστικής προθεσμίας, προβλέπεται ρητά ότι «καμία δημόσια υπηρεσία δε συναλλάσσεται» με τις ενώσεις αυτές. Σε παρόμοιο καθεστώς υπάγονται και ορισμένες άλλες Εκκλησίες που αναγνωρίζονται υπό του νόμου ως θρησκευτικά ή εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα, χωρίς να απαιτείται η τήρηση των οικείων διατάξεων, καθώς και ο προβλεπόμενος ελάχιστος αριθμός μελών. Συγκεκριμένα, οι Εκκλησίες αυτές είναι οι εξής: η Αγγλικανική Εκκλησία, η Αιθιοπική Εκκλησία, η Κοπτορθόδοξη Εκκλησία και δύο ενορίες της, η Εκκλησία των Ορθοδόξων Αρμενίων και εννέα ενορίες της, η Ευαγγελική Εκκλησία των Γερμανογλώσσων, η Ελληνική Ευαγγελική Εκκλησία και οκτώ ενορίες της, η Ορθόδοξη Εκκλησία των Ασσυρίων, η Αρμενική Ευαγγελική Εκκλησία.

Πριν από το έτος 2014, λοιπόν, και τη δημοσίευση του ν.4301/2014<sup>18</sup>, οι θρησκευτικές κοινότητες και οι ενώσεις τους, εφόσον επιθυμούσαν να λειτουργούν στην πολιτειακή έννομη τάξη ως νομικά πρόσωπα, είχαν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν τις διατάξεις του ΑΚ. Ως εκ τούτου, πλήθος θρησκευτικών ενώσεων επέλεξε τη σωματειακή μορφή (σε πολλές περιπτώσεις και τη μορφή της εταιρείας του ΑΚ, όπως για παράδειγμα θρησκευτικά καθιδρύματα Παλαιοημερολογιτών), η οποία ανταποκρινόταν καλύτερα στην πραγμάτωση των σκοπών τους, πλην, όμως, δεν εξυπηρετούσε την αμιγώς θρησκευτική τους φύση. Σε αυτό το σημείο, σημειώνεται ότι η θρησκευτική συσσωμάτωση ως απόρροια του δικαιώματος του άρθρου 12Σ, περιέχει στο

<sup>18</sup> Γενικά Γ. Ανδρουτσόπουλος, Οι Ανεξάρτητες Αρχές για ζητήματα θρησκείας (Συνήγορος του Πολίτη – Αρχή Προστασίας Δεδομένων), Νομοκανονικά Παράφυλλα 1, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2018, σ.59-70.



κανονιστικό της πεδίο πρωτίστως το άρθρο 13Σ, καθώς στην πραγματικότητα αποτελεί εκπλήρωση του δικαιώματος της θρησκευτικής αυτονομίας (κατ' αρχήν 9 και 11ΕΣΔΑ<sup>19</sup>), αλλά και την έννοια της γνωστής θρησκείας του άρθρου 13 παρ.2Σ.

Τέλος, η έννοια της γνωστής θρησκείας σε σχέση με τη θρησκευτική συσσωμάτωση απαντά ακριβώς στην έννοια του θρησκευτικού χαρακτήρα της ίδιας της συσσωμάτωσης. Για παράδειγμα, ο τεκτονισμός δεν συνιστά θρήσκευμα, συνεπώς δεν εμπίπτει στο κανονιστικό πλαίσιο του ν.4301/2014 και δεν λαμβάνει θρησκευτική νομική προσωπικότητα<sup>20</sup>. Ο θρησκευτικός χαρακτήρας μιας ένωσης είναι έννοια που απαντά τόσο στο εσωτερικό κανονιστικό της πλαίσιο, όσο και στο πολιτειακό δίκαιο, καθώς το δικαίωμα θρησκευτικού αυτοπροσδιορισμού έχει εξωτερικές έννομες συνέπειες, όπως χαρακτηριστικά στο φορολογικό δίκαιο<sup>21</sup>. Πώς συνδέεται, λοιπόν, στην πράξη η έννοια του γνωστού θρησκεύματος, δηλαδή του θρησκεύματος με φανερά δόγματα, με το δικαίωμα θρησκευτικού αυτοπροσδιορισμού και το θρησκευτικό χαρακτήρα μιας ένωσης; Κατ' αρχήν, με τον θρησκευτικό σκοπό της ένωσης. Ειδικότερα, «θρησκευτικός είναι ο σκοπός εκείνος που, όπως περιγράφεται στο καταστατικό του οικείου νομικού προσώπου αλλά και υλοποιείται στην πράξη, στοχεύει στην καλλιέργεια και διάδοση των αρχών ορισμένου γνωστού στην Ελλάδα θρησκεύματος»<sup>22</sup>.

<sup>19</sup>Επίσημα Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΜΒ'– Τρίτη 30.9.2014, σ.3779, *Ι. Αμανατίδης*: «{...}η ελευθερία της θρησκείας δεν είναι απλώς ένα ατομικό δικαίωμα, αλλά έχει συλλογική διάσταση. Κατά συνέπεια, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχει κρίνει σε αρκετές περιπτώσεις ότι το άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, που αφορά την ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας, πρέπει να ερμηνεύεται και να εφαρμόζεται σε συνδυασμό με το άρθρο 11 της ίδιας σύμβασης, σχετικά με την ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταυρίζεσθαι, ώστε οι θρησκευτικές κοινότητες να έχουν τη δυνατότητα να καταχωρούνται νομικά, με τρόπο που να καθιστά εφικτό να ασκήσουν αποτελεσματικά και συλλογικά τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις».

<sup>20</sup> *Φ. Δημητρίου*, Τεκτονικό Δίκαιο, Αθήνα 2019, σ.73: «Ο τεκτονισμός καθόσον δεν είναι θρησκεία, αντίστοιχα τα τεκτονικά εργαστήρια δεν συγκροτούν θρησκευτικές κοινότητες».

<sup>21</sup> *Δ. Φιλίππου*, «Η θρησκευτική ισότητα και η αρχή της σύμφωνης με το Σύνταγμα ερμηνείας των νόμων», σκόλιο στην ΜονΔΠρΘεσσαλονίκης 1064/1998, ΔτΑ 7/2000, σ.689-696. Βλ.και ΝΣΚ ατομική γνωμοδότηση υπ' αριθμ. 337/2002 με θέμα την ένταξη των μη κερδοσκοπικών σωματείων που επιδιώκουν θρησκευτικούς σκοπούς και δικαιιοπρακτούν για λογαριασμό των αντίστοιχων εκκλησιών-ευκτηρίων οίκων, στο άρθρο 23 ν.2459/1997.

<sup>22</sup> *Κ. Παπαγεωργίου*, Το φορολογικό καθεστώς των θρησκευμάτων. Φορολογική ισότητα και θρησκευτική ελευθερία, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σ.104.